

Jasminka Kronja

UDK xxxx xxx xx
str. 43 - 67.
saopštenje

PROGRAMI EVROPSKE UNIJE U OBLASTI ISTRAŽIVANJA, INOVACIJA I OBRAZOVANJA U KONTEKSTU PRIBLIŽAVANJA SR JUGOSLAVIJE EVROPSKOJ UNIJI

Apstrakt

Cilj ovog teksta je da se ukaže na mesto i ulogu istraživanja, inovacija, obrazovanja i osposobljavanja u strategiji ekonomskog i socijalnog razvoja Evropske unije. Posebno su obradjeni osnovni programi EU u pomenutim oblastima i mogućnosti uključivanja jugoslovenskih organizacija u cilju transfera i razvoja znanja neophodnog za sprovođenje ekonomskih i socijalnih reformi u SRJ.

***Ključne reči:** Istraživanje, inovacija, obrazovanje, strategija, Evropska unija, naučno istraživački programi, PHARE, TACIS, TEMPUS.*

Uvod

Kao što je poznato, od oktobra 2000. godine, SR Jugoslavija je uključena u Proces stabilizacije i asocijacije (PSA) – institucionalni okvir koji je Evropska unija ranije inicirala za zemlje Zapadnog Balkana (Albanija, BiH,

Hrvatska, Makedonija i SRJ), a koji treba postupno da ih vodi ka članstvu u EU. Glavni instrument finansijske podrške EU ovim zemljama je program CARDS koji je ustanovljen decembra 2000. godine i koji je za zemlje PSA zamenio programe PHARE i OBNOVA.

Značajno je naglasiti da EU svaku zemlju uključenu u PSA posmatra kao potencijalnog kandidata za članstvo u EU i postepeno širi mogućnosti za uključivanje njenih organizacija i pojedinaca u komunitarne programe i mreže kao komplementaran put integrisanja u EU. To se posebno odnosi na programe u oblasti nauke i tehnologije, obrazovanja, informatike, životne sredine, kulture i dr.

Značaj Lisabonskog Evropskog saveta

Na specijalnom sastanku održanom 23-24. marta 2000. godine u Lisabonu Evropski savet je utvrdio novu strategiju ekonomskog i socijalnog razvoja EU, poznatu kao Lisabonska strategija, "Zapošljavanje, ekonomske reforme i socijalna kohezija – put ka Evropi zasnovanoj na informacijama i znanju", sa ambicioznim ciljem da do 2010. godine Evropska unija postane najkonkurentniji i najdinamičniji ekonomski region sveta.¹ Kao tri ključne oblasti za ostvarivanje ovog cilja identifikovane su: istraživanja i inovacije, informacione i komunikacione tehnologije, obrazovanje i osposobljavanje.

U obrazloženju za donošenje nove strategije razvoja EU stoji da se ona suočava sa velikim promenama koje donosi globalizacija, kao i izazovima nove ekonomije zasnovane na znanju. Te promene su primetne u svim segmentima svakodnevnog života stanovnika EU i zahtevaju radikalnu transformaciju evropske ekonomije vodeći pri tome računa o evropskim vrednostima i društvenim modelima, a imajući u vidu i buduće proširenje EU. Zato je EU odlučila da definiše novi strateški cilj i da donese program za pripremu i prelazak u društvo zasnovano na znanju.

U pozadini ove odluke bila je analiza uzroka zaostajanja EU za SAD i Japanom. Konstatovano je da SAD, zahvaljujući novim tehnologijama i internetu, zadržavaju visok nivo produktivnosti čak i u vreme recesije, i da suština nove strategije EU treba da bude veće ulaganje u informacione tehnologije, zatim reorganizacija poslovanja i administriranja u pravcu većeg

¹ Presidency conclusions, Lisbon European Council, 23/24 March 2000, <http://www.europarl.eu.int/summits/index.htm>

korišćenja on-line opcije, kao i investiranje u razvoj ljudskih resursa, odnosno u sticanje odgovarajućih znanja i veština.

Tom prilikom konstatovano je da su makroekonomska kretanja izuzetno pozitivna, ali da i dalje ostaje problem velikog broja nezaposlenih (više od 15 miliona građana bez posla), niske stope zaposlenosti i nedovoljnog učešća žena i starijih na tržištu rada. Neravnomerna rasporedjenost zapošljavanja alarmantna je za neke regione EU. Sektor usluga je nerazvijen, posebno u oblasti telekomunikacija i interneta. Sve je veći jaz između ponude i potražnje odgovarajućih profila stručnjaka u informacionim tehnologijama.

Ocenjeno je da je pravo vreme da se istovremeno preduzmu ekonomske i socijalne reforme kao deo šire strategije koja će kombinovati konkurentnost sa socijalnom kohezijom. Takva strategija treba da integriše EU i obezbedi punu zaposlenost. Ukoliko odgovarajuće mere budu uspešno realizovane, trebalo bi da bude ostvarena prosečna stopa ekonomskog rasta od oko 3%.

Lisabonska strategija predviđa delovanje u tri glavna pravca:

1. u pravcu pripreme za prelazak na konkurentnu, dinamičnu i zasnovanu na znanju ekonomiju –
 - § informatičko društvo za sve;
 - § formiranje Evropskog istraživačkog i inovativnog prostora;
 - § kreiranje povoljnog okruženja za pokretanje i razvoj inovativnog biznisa, posebno mala i srednja preduzeća (MSP);
 - § ekonomske reforme za zaokruženo i potpuno operativno unutrašnje tržište;
 - § efikasna i integrisana finansijska tržišta;
 - § koordinirane makroekonomske politike: fiskalna konsolidacija, kvalitet i održivost javnih finansija;
2. u pravcu modernizacije evropskog socijalnog modela
 - § obrazovanje i osposobljavanje za život i rad u društvu zasnovanom na znanju;
 - § više poslova i kvalitetniji poslovi za Evropu: razvoj aktivne politike zapošljavanja;
 - § modernizacija socijalne zaštite ;
 - § aktivna uloga u društvu svih kategorija populacije (*social inclusion*);
3. u pravcu očuvanja povoljnih kretanja na makroekonomskom planu.

Implementacija ove strategije ostvarivaće se unapredjivanjem postojećih procesa uz uvođenje novog otvorenog načina koordinacije na svim nivoima. Pri tome, Evropski savet dobija jaču ulogu usmerivača i koordinatora u pravcu obezbeđivanja koherentnosti strategije i efikasnog praćenja njene realizacije.

Na Lisabonskom sastanku je odlučeno da Evropski savet na svakom prolećnom sastanku razmatra realizaciju postavljenih ciljeva i vrši korekcije i dopune.

Dopuna Lisabonske strategije

Na sledećem prolećnom sastanku u Štokholmu, marta 2001, a potom na sastanku u Geteborgu, juna iste godine, Evropski savet je usvojio strategiju održivog razvoja i dodao Lisabonskoj strategiji treću dimenziju, zaštitu i unapredjenje životne sredine.²

Na sastanku u Štokholmu ukazano je i na potrebu većeg angažovanja u oblasti novih tehnologija, posebno biotehnologije.

Evropski savet je u Geteborgu pozvao zemlje kandidate da ciljeve EU u ekonomskoj, socijalnoj i sferi životne sredine ugrade u svoje nacionalne politike i zaključio da, počev od proleća 2003. godine, Komisija u svom godišnjem izveštaju obuhvati i zemlje kandidate i njihove nacionalne politike.

Na sledećem prolećnom sastanku Evropskog saveta u Barseloni marta 2002. godine, prilikom razmatranja realizacije Lisabonske strategije, prisustvovali su prvi put i visoki predstavnici 13 zemalja kandidata.³ Reafirmisana je centralna uloga znanja i inovacija i značaj "frontier" tehnologija (biotehnologija i dr.), odnosno novih tehnologija čija primena još nije dovoljno istražena. Konstantovan je niz uspešno realizovanih ciljeva, kao što su nova pravila za telekomunikaciono tržište, poboljšana saradnja u oblasti obrazovanja i istraživanja, kao i uspešno lansiranje evra, ali konstatovano je i da nije ostrvaren predlog da se uvede Evropski patent.

² Presidency conclusions, Goteborg European Council, 15/16 June 2001, <http://www.europarl.eu.int/summits/index.htm>

³ Pres. conclusions, Barcelona European Council, 15/ 16 March 2002, <http://www.europarl.eu.int/summits/index.htm>

U Barceloni je Evropski savet identifikovao tri šira područja koja, s obzirom na njihov izuzetan značaj, treba posebno podsticati i koja ujedno mogu znatno da doprinesu ekonomskom oporavku.

To su:

- § Aktivne politike za punu zaposlenost
 - Poboljšana Strategija zapošljavanja
 - Podsticanje mobilnosti i sticanja novih veština u EU
- § Povezivanje evropskih ekonomija
 - Finansijska tržišta
 - Integrisanje energetskih, saobraćajnih i komunikacionih mreža u Evropi
 - Kvalitetne javne službe
- § Konkurentna ekonomija zasnovana na znanju
 - Obrazovanje
 - Istraživački rad i "frontier" tehnologije.

Kao što se vidi, jedna od tri prioritete oblasti koje je ES izdvojio je veće ulaganje u znanje. Dalji tok razmišljanja i delovanja u EU ide u pravcu povezivanja obrazovanja i istraživanja, što podrazumeva veću integrisanost obrazovnih i istraživačkih komponenti univerziteta, formiranje određenih profila stručnjaka, razvijanje evropskih mreža znanja i nauke, kao i intenziviranje saradnje sa trećim zemljama. Cilj je da se potpuno uklone barijere za slobodno kretanje svih koji su uključeni u oblasti obrazovanja, istraživanja i inovacija.

EU je postavila cilj da do 2010. godine dostigne nivo ulaganja u istraživanja i razvoj od 3% GDP i naglasila da dve trećine tih sredstava treba da budu iz privatnog sektora.

Što se tiče Evropskog patenta ili Komunitarnog patenta, Komisija će za prolećni sastanak Evropskog saveta 2003.godine pripremiti mere za unapredjenje korišćenja intelektualne svojine u Evropi, zatim mere za povećanje privatnog i riziko kapitala za podršku istraživanjima, kao i mere za intenziviranje saradnje između univerziteta i industrije. Takođe, ES je podvukao značaj "frontier" tehnologija za budući napredak i podržao predlog Komisije da se donese evropska strategija za biloške nauke i biotehnologiju i razrade mere i plan koji će omogućiti poslovnim krugovima EU da istražuju potencijale biotehnologije, strogo vodeći računa o etičkoj i socijalnoj strani njihove upotrebe.

Evidentno je da u izgradjivanju savremenog prosperitetnog društva zasnovanog na znanju, čemu teže zemlje EU, a što će u perspektivi biti i cilj Jugoslavije, veliku ulogu ima pravovremeno sagledavanje značaja izgradnje informatičkog društva, istraživačkog rada, obrazovanja i osposobljavanja.

Iako su sve komponente Lisabonske strategije medjusobno povezane i ne mogu se gledati izolovano, u daljem toku biće detaljnije obradjene aktivnosti EU u sledećim oblastima: razvoj informatičkog društva, stvaranje Evropskog istraživačkog prostora i obrazovanje.

Informatičko društvo za sve (Information society for All)

Nije slučajno što je stvaranje informatičkog društva za sve građane na prvom mestu u Lisabonskoj strategiji. To je osnova za uspešno ostvarivanje ostalih ciljeva strategije: ekonomski rast i produktivnost, zapošljavanje i socijalna kohezija u Evropi.

Zemlje EU su shvatile da se nalaze na prelazu iz industrijskog u informatičko doba i da postojeća infrastruktura neće moći da podrži potrebe razvijenog informatičkog društva.

U Lisabonskoj strategiji pod naslovom: "Informatičko društvo", predviđeni su sledeći ciljevi:

- § Hitno donošenje odgovarajuće pravne regulative za elektronsko poslovanje (*e-business*)
- § Potpuna liberalizacija telekomunikacionog tržišta do 2002.godine;
- § Veća konkurencija u obezbeđivanju pristupa internetu na lokalnom nivou, smanjenje cene korišćenja interneta do 2001.godine;
- § Pristup internetu za sve škole do kraja 2001. i osposobljavanje svih nastavnika za korišćenje interneta do kraja 2002.godine;
- § Pristup elektronskim putem svim javnim službama, najkasnije do kraja 2003.godine;
- § Usvajanje na sastanku Evropskog saveta u junu iste godine (sastanak ES u Feiri) *e-Europe* akcionog plana koji treba da razradi mere za poboljšanje informatičke infrastrukture tako da može da podrži rastuće potrebe informatičkog društva.

Kao što je Lisabonskom strategijom bilo zacrtano, Evropski savet je na junskom sastanku u Feiri 2000. usvojio Akcioni plan eEvropa 2002 koji je detaljno definisao mere za postizanje tri osnovna cilja koje je zatim bilo neophodno ispuniti da bi izgradnja informatičkog društva uopšte bila moguća:

- ⊖ Brži, jeftiniji i bezbedniji internet za sve
- ⊖ Investiranje u ljude i znanje
- ⊖ Stimulisanje korišćenja interneta.

Ubrzo je shvaćeno da zemlje kandidati neće moći da ispune uslove za članstvo ukoliko na vreme ne počnu da uskladjuju svoje mere u oblasti informatike sa planom eEvropa 2002, te je Evropski savet na sastanku u Geteborgu juna 2001. godine, usvojio Akcioni plan eEvropa Plus (*eEurope+*).

Kao neophodan preduslov za ostvarenje pomenutih ciljeva dodato je:

- postavljanje osnovnih gradivnih blokova informatičkog društva.

To se prvenstveno odnosi na omogućavanje brzih telekomunikacija svim građanima po prihvatljivim cenama, što podrazumeva liberalizaciju, deregulaciju i demonopolizaciju ovog tržišta.

Na sastanku u Sevilji, juna 2002. godine Evropski savet je usvojio novi Akcioni plan eEvropa 2005 (*eEurope 2005*) kao nastavak realizacije Lisabonske strategije u ovom segmentu, pošto je prethodni Plan 2002 gotovo već ostvaren. Kako se radi o veoma značajnoj i izuzetno dinamičnoj oblasti potrebno je bilo postaviti nove ciljeve razvoja.

Cilj novog Plana je da stvori povoljno okruženje za privatne investicije i kreiranje novih poslova, znatno povećanje produktivnosti, modernizaciju javnih službi i prilike za svakoga da učestvuje u globalnom informatičkom društvu. eEvropa 2005 treba da stimuliše sigurne usluge, aplikacije i sadržaje bazirane na širokodostupnoj infrastrukturi za veoma brze internet veze širokog opsega.

Planirano je da Evropa do 2005. godine ima:

- 1) Savremene online javne službe
 - i) e-vlada
 - ii) e-obrazovne usluge
 - iii) e-zdravstvene usluge
- 2) dinamično e-biznis okruženje.

Da bi sve to bilo moguće potrebno je imati: širokodostupne, veoma brze internet veze širokog opsega po pristupačnim cenama i sigurnu informatičku infrastrukturu.

Kao što je zemljama kandidatima, tako je i drugim zemljama JIE, postalo jasno da će, ukoliko hitno ne usklade svoj razvoj sa akcionim planovima eEvropa i eEvropa Plus, doći do takve razlike u razvoju između zemalja JIE i Evropske unije da, kada dodje vreme da postanu kandidati, neće moći da nadoknade zaostajanje.

Tako je Jugoslavija pokrenula, u okviru eSEE inicijative Pakta za stabilnost, koja je jedini postojeći okvir za ovu temu u zemljama JIE, potpisivanje Zajedničke izjave o nameri da zemlje JIE razvijaju informatičko društvo u skladu sa Lisabonskom strategijom i planovima eEvropa i eEvropa Plus. Izjavu su juna 2002. godine u Ljubljani potpisali predstavnici Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Moldavije i SRJ (Srbije i Crne Gore).⁴ Zemlje potpisnice izrazile su spremnost da deluju u sledećim pravcima:

- Hitno stvaranje pravnog i političkog okvira za informatičko društvo, posebno u oblasti telekomunikacija;
- Pобољшanje sposobnosti regiona da primenjuje informacione i komunikacione tehnologije u cilju boljeg upravljanja, ekonomskog razvoja, socijalne kohezije i očuvanja kulturne raznolikosti;
- Tesna saradnja na regionalnom i međunarodnom planu u cilju integracije zemalja regiona u globalnu ekonomiju zasnovanu na znanju.

Sledeći korak bio je definisanje i usvajanje eSEE Agende za razvoj informatičkog društva, uskladjene sa EU smernicama i ciljevima. Ovaj dokument je potpisan na regionalnoj konferenciji "Telekomunikacije za razvoj" koja je održana krajem oktobra 2002. godine u Beogradu.

Formiranje Evropskog istraživačkog prostora (*European Research Area*)

Polazeći od velike uloge koju istraživanja i razvoj imaju u generisanju ekonomskog rasta, zapošljavanja i socijalne kohezije s jedne strane, a konstatujući da se povećava jaz između EU i SAD i Japana, s druge strane,

⁴ <http://www.stabilitypact.org>

Evropski savet je u Lisabonu podržao predlog Evropske komisije o stvaranju Evropskog istraživačkog prostora (EIP) i zadužio Savet EU, Komisiju i, prema potrebi, zemlje članice da preduzimaju sve neophodne mere u tom pravcu.

Ideja o stvaranju EIP nastala je usled potrebe da se ogroman, ali jako izfragmentisan naučno-istraživački potencijal Evrope integriše i organizovano koordinira u cilju maksimalnog korišćenja njegovih kapaciteta i rezultata. Neophodno je da se u Evropi povežu svi programi i aktivnosti u oblasti istraživanja i inovacija (nacionalni u zemljama članicama i kandidatima, multilateralni kao što su Okvirni program EU, COST, EUREKA i dr.)

Konstatovano je da je relativna nesposobnost Evrope da transformiše rezultate svog istraživačkog rada, naučnih i tehnoloških dostignuća u undustrijski, ekonomski i komercijalni uspeh, jedna od glavnih slabosti.

U materijalu Evropske komisije "*Towards a European research area*"⁵, koji je poslužio kao osnova za zaključke Evropskog saveta u Lisabonu i drugih tela EU u vezi sa EIP, navedeni su neki pokazatelji koji ilustruju zaostajanje Evrope u oblasti istraživanja :

Prosečno ulaganje u istraživanja u EU (znatne su razlike od zemlje do zemlje) je 1.8% evropskog GDP u poredjenju sa 2.8% u SAD i 2.9% u Japanu i prema svemu jaz će se povećavati. Razlika između javnih i privatnih izvora finansiranja u ovoj oblasti u Evropi i SAD se uvećala sa 12 milijardi u 1992. na 60 mlrd evra u 1998. godini

Trgovinski bilans u tehnološki razvijenim proizvodima pokazuje deficit od oko 20 mlrd evra godišnje u poslednjih deset godina sa tendencijom povećanja

Broj diplomiranih studenata iz Evrope u SAD je dva puta veći nego američkih u Evropi i 50% Evropljana koji rade doktorat u SAD ostaju duže vreme, a neki i zauvek.

Ipak, Evropa daje trećinu svetskog naučnog znanja, ona je ispred u nekim oblastima, kao što su medicinska istraživanja i hemija, kao i u nekim tehnologijama u oblasti aeronautike i telekomunikacija.

Ugovor o EU daje pravni osnov za preduzimanje mera za podsticanje evropske saradnje u oblasti istraživanja i razvoja tehnologija. Ipak, najveći deo istraživanja sprovodi se u okviru zemalja članica EU. Finansiranje raznih

⁵ Communication from the Commission "Towards a European Research Area", COM (2000)6
<http://www.cordis.lu/rtd2002/jp-activities/inco.htm>

inicijativa i programa EU ili medjuvladine naučne i tehnološke saradnje ne prelazi 17% ukupnih javnih ulaganja u evropska istraživanja.

Osnovni instrument za organizovanu saradnju na nivou EU je višegodišnji Okvirni program istraživanja koji u finansijskom smislu predstavlja svega oko 5.4% ukupnih javnih ulaganja. Iako je ovaj program vrlo koristan instrument za unapredjivanje medjunarodne saradnje, on sam ne može da obezbedi bolju i produktivniju organizaciju istraživanja u Evropi. Evropska saradnja je samo dodatak na ono što se radi u 15 zemalja članica i EU. Ovakva fragmentacija i izolovano funkcionisanje nacionalnih sistema, kao i razlike u pogledu zakonodavnih i administrativnih rešenja, samo produbljuju negativni uticaj niskog ukupnog ulaganja u znanje.

Došlo se do saznanja da je potreban novi koherentan model koji će omogućiti da se statična struktura "15plus1" pretvori u dinamičnu konfiguraciju. Potrebno je doneti niz mera na različim nivoima: na nacionalnom nivou, na nivou EU pomoću Okvirnog programa i drugih raspoloživih instrumenata, kao i mere drugih medjuvladinih organizacija. Takva konfiguracija stvoriće osnovnu "kritičnu masu" u glavnim oblastima unapredjivanja znanja u cilju postizanja boljih ekonomskih performansi i reduciranja negativnih spoljnih efekata.

Nacionalne politike i politika EU se preklapaju ne čineći koherentnu celinu. Ukazano je na posledice budućeg proširenja EU i da postojeći mehanizmi neće odgovarati novim zahtevima ekonomskog razvoja u krugu od 25-30 zemalja.

Tako je lansirana ideja o kreiranju EVROPSKOG ISTRAŽIVAČKOG PROSTORA, koja je na Lisabonskom sastanku Evropskog saveta ugradjena u Lisabonsku strategiju kao jedna od osnovnih poluga razvoja.

Šta konkretno znači Evropski istraživački prostor:

- Umrežavanje postojećih centara izvrsnosti u Evropi i kreiranje virtuelnih centara pomoću novih interaktivnih komunikacionih sredstava;
- Zajedničko finansiranje velikih istraživačkih centara u Evropi;
- Koherentniju implementacija nacionalnih i evropskih istraživačkih aktivnosti i uspostavljanje tešnijih veza izmedju raznih organizacija za naučnu i tehnološku saradnju u Evropi;

- Bolje korišćenje instrumenata i sredstava u cilju podsticanja ulaganja u istraživanja i inovacije: sistem indirektno pomoći, patenti, riziko kapital;
- Veću pokretljivost istraživača i uvođenje evropske dimenzije u naučne karijere;
- Stimulisanje mladih ljudi da se opredeljuju za istraživanja i nauku;
- Značajnije mesto žena u istraživanjima;
- Podsticanje razvoja regionalnih i lokalnih istraživačkih centara;
- Povezivanje naučnih krugova, preduzeća i istraživača u zapadnoj i istočnoj Evropi;
- Veću atraktivnost Evrope za istraživače iz ostalog dela sveta;
- Promovisanje zajedničkih socijalnih i etičkih vrednosti u oblasti nauke i tehnologije;
- Istraživanje svih mogućnosti koje daje Ugovor o EU;
- Preispitivanje "istraživanja dvostruke namene".
- Sinergiju i komplementarnost vojnih i civilnih istraživanja.
- U oblastima kao što je aeronautika, novi materijali, informacione i komunikacione tehnologije brojni istraživački projekti mogu da daju aplikacije kako za civilne tako i za vojne svrhe.

Jedna od osnovnih karakteristika stvaranja EIP je otvorenost prema zemljama izvan EU. Evropska komisija smatra da međunarodna saradnja u oblasti nauke i tehnologije otvara put za bliže političke i ekonomske odnose, posebno sa zemljama kandidatima, kao i da doprinosi unapređivanju odnosa EU sa trećim zemljama, kao što su zemlje Balkana.⁶

Kao značajan kanal saradnje, koji takodje treba da bude ugrađen u EIP, Evropska komisija navodi bilateralnu naučno-tehnološku saradnju (NTS) pojedinih zemalja EU sa trećim zemljama (najčešće kroz zaključivanje bilateralnih programa saradnje).

U gore navedenom materijalu Evropska komisija konstatuje se da odnosi sa mediteranskim i balkanskim zemljama postaju sve važniji za EU i da oni ne mogu da se svode samo na ekonomske, već treba da se unapređuju u pravcu zajedničkog razvoja, što jedino može da obezbedi stabilnost, prosperitet i sigurnost ovog regiona. Za ostvarivanje tog cilja Evropska unija mora više da ulaže u svim oblastima saradnje, posebno u oblasti nauke, tehnologije i inovacija. To znači podsticanje razmene znanja, stručnjaka i

⁶ Communication from the Commission on "The International dimension of the European Research Area" (COM(2001) 346), <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-activities/inco.htm>

tehnoloških inovacija u cilju bržeg socijalno-ekonomskog napredka u celom regionu.

EU će finansijski pomagati istraživački rad u dva osnovna pravca:

- Za proučavanje postojeće naučno-istraživačke i razvojne infrastrukture i potencijala, podsticanje uspostavljanja veza između istraživačkih centara i poslovnih krugova, kao i za pomoć u unapređivanju pomenute infrastrukture i potencijala, i

- za sama istraživanja u oblastima prioritenim za održivi razvoj, partnere u Evropi, za sam region: integrisano upravljanje vodama, poljoprivreda i prehrambena industrija, zdravlje i zaštita životne sredine, seizmologija, energija i saobraćaj, zaštita kulturnog nasledja, smanjenje informatičkog jaza.

U poslednjih 20-30 godina pored Okvirnog istraživačkog programa (pa i pre njega) u Evropi je stvoreno niz organizacija za saradnju oblasti nauke i tehnologije (ESF, ESA, EMBO, EMBL, CERN, ESO, ESRF, ILL, EUREKA, COST ⁷), ali saradnja između njih i sa programom EU odvija se isključivo na bilateralnoj osnovi (saradnja između EU i EUREKE, i ESA, i ESF, na primer).

U kontekstu stvaranja Evropskog istraživačkog prostora, kao i učešća jugoslovenskih organizacija, za nas su relevantni, pored Okvirnog programa EU, programi COST i EUREKA, koji formalno nisu programi EU, ali su tesno povezani i komplementarni.

Šesti Okvirni program EU za istraživanja, tehnološki razvoj i demonstracione aktivnosti

Glavni instrument za sprovođenje istraživačke politike EU je višegodišnji Okvirni program za istraživanja koji organizaciono i finansijski podržava saradnju između univerziteta, istraživačkih centara i industrije.

⁷ ESF: European Science Foundation; ESA: European Space Agency; EMBO: European Molecular Biology Organisation; EMBL: European Molecular Biology Laboratory; CERN: European Organisation for Nuclear Research; ESO: European Southern Observatory; ESRF: European Synchrotron Radiation Facility; ILL: Institut Laue-Langevin; .COST: European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research

Krajem juna 2002. godine Evropski parlament i Savet EU usvojili su VI Okvirni program⁸ (VI OP) koji će trajati od 1. januara 2003. do kraja 2006. godine sa ukupnim budžetom od 17.5 milijardi evra, što je za 17% više nego za V Okvirni program. Formalno, Okvirni program se sastoji od sveobuhvatnog programa istraživanja Evropske zajednice i Posebnog programa za nuklearnu energiju koji se bazira na Ugovoru o Euratomu.

Okvirni program se donosi u skladu sa članom 163(1) Ugovora o EU kao dalja realizacija cilja Zajednice "...da ojača naučne i tehnološke osnove industrije Zajednice i da podstakne razvoj njene međunarodne konkurentnosti, kao i da unapredi istraživačke delatnosti koje se smatraju neophodnim na osnovu drugih glava ovog Ugovora"⁹.

VI okvirni program EU predstavlja treći po veličini operativni budžet u okviru ukupnog budžeta EU, posle Zajedničke poljoprivredne politike i Strukturnih fondova. Okvirni program je jedan od bitnih instrumenata za realizaciju Lisabonske strategije. Takođe, znatno će doprineti kreiranju Evropskog istraživačkog prostora, pravog unutrašnjeg tržišta za istraživanja i znanje u kojem će biti bolje integrisane aktivnosti EU i zemalja članica u ovoj oblasti.

Okvirni program je podeljen u tri glavna poglavlja:

- koncentrisanje i integrisanje ukupnog istraživačkog rada u okviru 7 prioriternih tematskih oblasti plus 3 specifične aktivnosti koje pokrivaju šire područje istraživanja;

- strukturiranje EIP uz pomoć horizontalnih mera koje se odnose na inovacije, mobilnost, infrastrukture, kao i nauku i društvo i

- jačanje temelja EIP putem koordinacije i mera podrške.

U okviru ovih pravaca biće preduzimate 4 vrste aktivnosti, kako je to predviđeno članom 164 Ugovora o EU:

- sprovođenje programa istraživačkog rada, tehnološkog razvoja i demonstracionih aktivnosti kroz unapređivanje saradnje sa i medju preduzećima, istraživačkim centrima i univerzitetima;

- unapređivanje saradnje u oblasti istraživačkog rada, tehnološkog razvoja i demonstracionih aktivnosti Zajednice sa trećim zemljama i međunarodnim organizacijama;

⁸ detaljne informacije o VI OP na: <http://www.cordis.lu>

⁹ Ugovor o Evropskoj uniji, priredio dr D. Lopandić, Beograd 1999

- širenje i vrednovanje rezultata iz oblasti istraživačkog rada i tehnološkog razvoja i predstavljanja u Evropskoj zajednici;
- podsticanje stručnog osposobljavanja i mobilnosti istraživača iz Zajednice.

a) Koncentrisanje i integrisanje ukupnog istraživačkog rada

Aktivnosti koje će se preduzimati u okviru ovog poglavlja predstavljaju osnovni deo Programa i cilj im je da integrišu istraživački rad na evropskom nivou.

Kao što je rečeno, identifikovano je sedam prioriternih tematskih oblasti:

1. Genomika i biotehnologija u zaštiti zdravlja;
2. Tehnologije za infomatičko društvo;
3. Nanotehnologije i nanonauke, multifunkcionalni materijali zasnovani na znanju, novi proizvodni procesi i uređjaji;
4. Aeronautika i kosmos;
5. Kvalitet i zaštita hrane;
6. Održivi razvoj, globalne promene i ekosistemi;
7. Gradjani i upravljanje u društvu zasnovanom na znanju.

Specifične aktivnosti koje pokrivaju šire polje istraživačkog rada:

1. Aktivnosti podrške u oblasti naučno-tehnološke politike.
2. Horizontalni program za mala i srednja preduzeća koji treba da im pomogne da razvijaju svoje tehnološke kapacitete u tradicionalnim ili novim oblastima, kao i da se osposobe za poslovanje na evropskom i širem međunarodnom tržištu.
3. Posebne mere za podsticanje međunarone saradnje u skladu sa spoljnom i razvojnom politikom EU za tri grupe zemalja: ZUR, mediteranske zemlje, uključujući i Zapadni Balkan, Rusija i ZND.

b) Strukturiranje EIP

Predviđene su aktivnosti u sledećim oblastima:

- Istraživanja i inovacije;
- Podsticanje tehnoloških inovacija, korišćenje rezultata istraživanja, transfer znanja i tehnologija kao dopuna aktivnostima vezanim za inovacije u okviru prvog poglavlja "Koncentrisanje i integrisanje ukupnog istraživačkog rada";
- Razvoj ljudskih resursa i mobilnost;
- Formiranje stručnjaka na svetskom nivou u svim regionima Zajednice kroz podsticanje prekogranične mobilnosti radi usavršavanja; transfer znanja između različitih sektora; unapređivanje sistema izvrsnosti kako bi Evropa postala atraktivnijom za većinu istraživača iz trećih zemalja; veće uključivanje svih kategorija populacije, posebno žena;
- Infrastruktura za istraživački rad;
- Optimalno korišćenje postojeće infrastrukture i identifikacija, planiranje i izgradnja novih kapaciteta od evropskog interesa;
- Nauka i društvo;
- Podizanje nivoa svesti u društvu u pravcu većeg uvažavanja inovacija kao posledice izmenjenih odnosa između istraživača, industrijalaca, vlade i gradjana.

c) Jačanje temelja EIP

Unapređivanje koordinacije i podrška koherentnom razvoju naučno-tehnoloških politika u Evropi, finansiranje otvaranja nacionalnih programa.

Medjunarodna saradnja predstavlja vrlo značajnu dimenziju novog Okvirnog programa, imajući u vidu posebno osnovna polazišta za stvaranje EIP – uklanjanje svih granica za slobodno kretanje znanja i istraživača, kao i integracija svih segmenata naučno-istraživačkog rada u Evropi. U okviru prvog dela Programa "Koncentrisanje i integrisanje ukupnog istraživačkog rada" medjunarodne aktivnosti sprovodiće se u dva pravca:

Učešće istraživača, timova i institucija iz trećih zemalja u mrežama izvrsnosti i integrisanim projektima, posebno u oblastima koje su od globalnog interesa i zahtevaju medjunarodnu saradnju i

Specifična međunarodna saradnja sa pojedinim grupama zemalja kao podrška spoljnim odnosima EU i politici pomoći trećim zemljama.

Prvi pravac se odnosi na učešće u projektima u okviru sedam navedenih prioritetnih oblasti oko pitanja koja imaju globalnu dimenziju i traže angažovanje širih naučnih krugova. Za taj deo međunarodne saradnje odvojen je iznos od 285 mln evra, dok je za drugi deo (specifične aktivnosti) planirano 315 mln evra, ukupno 600 mln evra za saradnju sa trećim zemljama, uključujući i Jugoslaviju.

Još od 1983. godine kroz razne podprograme EZ otvara mogućnosti za učešće trećih zemalja. Od 1995. godine ove aktivnosti su objedinjene u podprogram INCO u okviru specifičnih aktivnosti OP. Tako su, u drugom ciklusu ovog podprograma INCO-Copernicus 2 u Petom okvirnom programu, jugoslovenske naučno-istraživačke i razvojne institucije u 2001. godini dobile mogućnost da učestvuju u OP.

Instrumenti za sprovođenje VI okvirnog programa definisani su u skladu sa novom ulogom samog Programa u stvaranju EIP, kao i izgradnji ekonomije utemeljene na znanju i razlikuju se od onih u prethodnom V okvirnom programu.

Predviđen je niz novih vrsta projekata sa različitim trajanjem i stepenom finansijske podrške EU. Prioritetni oblici projekata u najvećem delu Programa biće Mreže izvrsnosti (*Networks of Excellence*) i Integrisani projekti (*Integrated Projects*). Cilj stvaranja mreža izvrsnosti je da se povežu i ujedine evropska istraživanja u prioritetnim oblastima kako bi se izbegla dupliranje, fragmentacija, gubljenje sredstava, i unapredila naučna i tehnološka istraživanja. Integrisani projekti će verovatno biti najčešći oblik projekata u VI OP. Njihova svrha je sticanje konkretnih novih znanja u prioritetnim oblastima mobilisanjem kritične mase aktivnosti i sredstava potrebnih za ostvarenje ambicioznih ciljeva.

Obe vrste projekata mogu da dobiju od nekoliko miliona do nekoliko desetina miliona evra podrške od EU. Integrisani projekti traju od tri do pet godina, izuzetno duže, a potrebna su najmanje tri učesnika iz tri zemlje EU ili zemalja kandidata, uglavnom više učesnika. Za mreže izvrsnosti, strogo formalno, potreban je isti minimum učesnika ali, imajući u vidu da su to mrežni projekti, prednost će imati projekti sa najmanje šest učesnika.

U novom OP aktivira se član 169 Ugovora o EU koji do sada nije korišćen, a koji pruža mogućnost da Zajednica učestvuje u istraživačkim programima koje sprovodi zajedno nekoliko zemalja članica, uključujući

učesće u strukturama koje se formiraju za realizaciju pomenutih programa. U kontekstu stvaranja EIP i potrebe da se integrišu i strukturiraju istraživanja u Evropi, ovaj instrument je potencijalno jedan od najjačih.

Dok integrisani projekti i mreže izvrsnosti imaju za cilj integraciju aktivnosti koje sprovode pojedinačni istraživački subjekti, član 169. omogućava integraciju aktivnosti kompletnog nacionalnog programa u određenoj tematskoj oblasti. Međutim, procedura odlučivanja o projektima na osnovu čl. 169. ista je kao i za donošenje samog OP, što je vrlo kompleksan i dug proces i najverovatnije će biti potrebno da se pojednostavi. Očekuje se da Evropska komisija predloži manji broj "pilot" projekata na osnovu čl. 169.

Izbor projekata u VI OP vrši se na osnovu konkursa (*call for proposals*), očekuje se prvi konkurs krajem 2002. ili početkom 2003. godine i tada će biti specificirano koja je vrsta projekta, ko može i pod kojim uslovima da učestvuje.¹⁰ Pored univerziteta, naučnih instituta, razvojno-istraživačkih organizacija, preduzeća i dr. organizacija, posebno se stimuliše učesće malih i srednjih preduzeća.

Za sprovođenje Okvirnog programa, kao i za koordinaciju istraživanja na nivou EU sa istraživanjima koja se sprovode u državama članicama zadužen je Generalni Direktorat za istraživanja Evropske komisije¹¹. Pri obavljanju svojih zadataka Direktorat za istraživanja tesno saradjuje s drugim odeljenjima Evropske komisije kao što su Zajednički istraživački centar, Informatičko društvo, Energija, Životna sredina, Preduzetništvo, Transport, Energija i dr.

U novom Okvirnom programu mogućnosti za uključivanje jugoslovenskih organizacija su značajne i na jugoslovenskoj strani je da ih iskoristi i da se uključi od samog početka OP.

Treba dodati da zemlje uključene u Proces stabilizacije i asocijacije treba što više da iskoriste prednosti učesća u Okvirnom programu EU u kategoriji trećih zemalja, kada samo dobijaju finansijska sredstva, jer u statusu država-kandidata ili članica imaće obavezu da učestvuju u finansiranju Programa, što je po pravilu prvih godina znatno više od koristi koja se dobija.

¹⁰ konkursi se objavljuju na: <http://www.cordis.lu>

¹¹ http://europa.eu.int/comm/research/index_en.html

COST - Evropska saradnja u domenu naučnih i tehnoloških istraživanja

C O S T¹² je ustanovljen 1971. godine kao medjuvladin okvir za evropsku saradnju u domenu naučnih i tehnoloških istraživanja, koji omogućava da se istraživanja, finansirana iz nacionalnih fondova, koordiniraju na evropskom nivou.

Prvobitno, COST je osnovalo 19 zemalja (medju kojima i SFRJ). Danas su 34 zemlje članice, a učestvuju i institucije iz nekih vanevropskih zemalja, kao i medjunarodne organizacije (Evropska komisija u ime EU, Evropska agencija za kosmos) .

COST pokriva širok dijapazon naučnih i tehnoloških oblasti: poljoprivreda i biotehnologija, telekomunikacije, saobraćaj, drvo i drvne preradjevine, medicina, hemija, životna sredina, meteorologija, gradjevinarstvo, materijali, društvene nauke, fizika, informatika, prehrambena tehnologija i dr.¹³

Glavna karakteristika COST je fleksibilnost koja omogućava da COST projekti budu poligon za preliminarno ispitivanje i testiranje novih tema (koje se u kasnijoj fazi dalje istražuju i ulaze u Okvirni program EU). Osnova COST-a su Aktivnosti (Actions), koje su u stvari mreže nacionalnih istraživačkih projekata u oblastima od interesa za najmanje 5 institucija iz različitih zemalja-članica. Zemlje-članice učestvuju na principu "à la carte" i aktivnosti se iniciraju "odozdo prema gore" shodno interesima naučnika da koordiniraju istraživanja na širem medjunarodnom nivou. Zemlje članice mogu da izaberu u kojim će projektima učestvovati u zavisnosti od prioriteta na domaćem planu. U proseku dužina trajanja Aktivnosti je 5 godina.

Aktivnosti se finansiraju iz domaćih fondova, a EK (iz budžeta za Okvirni program) pokriva određene troškove koordinacije i administracije. Investicija od 15-25 miliona evra u COST koordinaciju "daje" nekoliko milijardi evra vredna istraživanja godišnje uz aktivno povezivanje oko 20 000 do 25 000 istraživača godišnje.

Treba naglasiti da se u okviru COST već dugi niz godina ostvaruje jedan od prioriteta u izgradnji Evropskog istraživačkog prostora –

¹² COST je skraćenica za "Coopération européenne dans le domaine de la recherche scientifique et technique"

¹³ Detaljne informacije o COST na: <http://cost.cordis.lu/src/home.cfm>

medjunarodna koordinacija nacionalnih istraživanja.¹⁴ COST to omogućava na konzistentan način, što drugi evropski programi ne uspevaju u istoj meri da ostvare. U tom smislu COST je potpuno komplementaran sa svim drugim vrstama evropskih programa u oblasti naučno-tehnoloških istraživanja.

U brojnim analizama COST u pojedinim zemljama ukazano je na činjenicu da manje COST zemlje imaju proporcionalno više koristi od učešća u COST mrežama od većih zemalja. To proističe iz činjenice što učesnici iz manjih zemalja imaju jednak pristup i uticaj kao i veće zemlje.

COST ispunjava tri bitna politička cilja: (1) integracija evropska nauke i tehnologije, (2) otvaranje nacionalnih aktivnosti i (3) korišćenje nauke i tehnologije kao instrumenta spoljne politike. Ovo poslednje znači da COST ima dugo iskustvo u jednostavnom i efikasnom ostvarivanju NT saradnje sa trećim zemljama i medju regionima bez zaključivanja kompleksnih sporazuma o asocijaciji. To iskustvo može da se iskoristi za proširenje niza formalnih odnosa sa određenim zemljama van EU.

Najviši stalni organ COST-a je Komitet visokih predstavnika u čijem sastavu su predstavnici svih zemalja-članica. Svaka zemlja-članica imenuje nacionalnog koordinatora koji je posrednik izmedju naučnika i institucija te zemlje i struktura u Brislu.

Na inicijativu Saveznog ministarstva za inostrane poslove, kao i resornih ministarstava za nauku, SRJ je postala punopravni član COST juna 2001. godine.

Jugoslovenske organizacije uključile su se u 7 COST projekata, a očekuje se da do kraja 2002. godine budu u ukupno desetak projekata.

EUREKA - Evropski program tržišno orijentisanih istraživanja i razvoja

Zapadnoevropske zemlje i EU lansirale su 1985. godine program EUREKA kao okvir za saradnju industrije i istraživačkih instituta u oblasti razvoja i korišćenja novih tehnologija u cilju povećanja evropske konkurentnosti i poboljšanja kvaliteta života.¹⁵

¹⁴ Sastanak Komiteta visokih predstavnika, 7-8. mart 2002. godine, "An assessment of COST", <http://cost.cordis.lu/src/home.cfm>

¹⁵ Detaljne informacije o EUREKI na: <http://www.eureka.be>

EUREKA je pan-evropska mreža tržišno orijentisanih istraživanja i razvoja, koja povezivanjem industrije i istraživačkih organizacija iz 34 zemlje članice i Evropske komisije, treba da rezultira uvođenjem na tržište novih konkurentnih proizvoda i usluga.

EUREKA obuhvata razvoj tehnologija u sledećim oblastima: medicina i biotehnologija, komunikacije, energetika, zaštita životne sredine i kulturnog nasledja, informatika, laseri, novi materijali, robotika i industrijska automatika, transport.

EUREKA saradjuje sa Okvirnim programom EU za istraživanja i predstavlja još jedan od značajnih instrumenata za ostvarivanje Evropskog istraživačkog prostora.

Osnovna saradnja se odvija u okviru EUREKA projekata. Kriterijumi koje jedan projekt treba da ispuni da bi postao EUREKA projekt su: da je tržišno orijentisan, da se bavi razvojem i korišćenjem novih tehnologija, da su uključeni partneri iz najmanje dve zemlje članice, da je krajnji rezultat novi značajan proizvod, proces ili usluga i da učesnici obezbede finansiranje.

U okviru EUREKE vrlo je bitan princip "odozdo nagore", partneri na projektu su najvažniji subjekti i samo oni odlučuju o: ciljevima projekta, učesnicima, organizaciji rada i korišćenju rezultata. Učesnici u projektima su velike firme, mala i srednja preduzeća, istraživački instituti, univerziteti i dr.

Izvori finansiranja projekata su domaći izvori u zemljama učesnicama i različita su rešenja od zemlje do zemlje: nacionalni istraživački programi, fondovi za podsticaj tehnološkog razvoja, fondovi za zaštitu životne sredine, regionalni razvoj i dr. Imajući u vidu da je komercijalni uspeh projekta veoma bitan, u okviru EUREKE se preduzimaju mere da se stvori atmosfera za veće učešće privatnih izvora finansiranja. Javni fondovi uglavnom podržavaju istraživačko-razvojni deo projekta, dok bi interes privatnih fondova bio više u domenu razvoja novih tehnologija, razvoju prototipa, proizvodnje i marketinga novih proizvoda i usluga. Privatni fondovi bi bili komplementarni javnim fondovima.

Prema informacijama iz Sekretarijata EUREKE, praksa je da se u zemljama učesnicama oformi poseban budžet za pomoć preduzećima za saradnju sa drugim evropskim firmama. Uobičajeno je da država učestvuje sa 30% u finansiranju učešća u projektima, a ostalih 70% same firme i druge organizacije koje rade na projektu.

Najviše telo je Ministarska konferencija koju čine ministri iz zemalja članica i predstavnik Evropske komisije. Sastaje se jednom godišnje, najčešće

u junu i tom prilikom se objavljuju novi projekti, odlučuje o zahtevima za članstvo, predstavljaju nove inicijative i predaje predsedavanje sledećoj zemlji. Grupa visokih predstavnika, sastavljena od predstavnika zemalja članica, definiše EUREKA strategiju, sprovodi odluke Ministarske konferencije, predlaže projekte koje usvaja Ministarska konferencija.

Nacionalni koordinator treba da obezbedjuje sve potrebne informacije i pomoć firmama i istraživačkim organizacijama koje su zainteresovane da predlože EUREKA projekt, pomaže u pronalaženju partnera i dr.

SRJ je 2001. godine dobila status posmatrača, a juna 2002. godine postala punopravni član EUREKE.

Obrazovanje i osposobljavanje

Jedan od temelja Lisabonske strategije je razvoj ljudskih resursa, odnosno obrazovanje i stručno osposobljavanje svih za život i rad u društvu zasnovanom na znanju. Odgovor kako to ostvariti je koncept permanentnog učenja (*lifelong learning*). Permanentno učenje je osnova ne samo za veću konkurentnost i zapošljavanje već i za razvijanje društveno aktivne i svesne populacije, kao i za individualni razvoj. U Lisabonu je zaključeno da permanentno učenje treba da bude vodeći princip u definisanju svih politika u oblasti obrazovanja i osposobljavanja. Na kasnijim sastancima Evropskog saveta u Štokholmu i Feiri, kao i u dokumentima Evropske komisije, ovaj koncept je dalje razradjen.

U suštini permanentno učenje znači:

Sticanje i inoviranje svih vrsta sposobnosti, interesovanja, znanja, kvalifikacija od predškolskog uzrasta do doba posle odlaska u penziju. Unapredjivanje znanja i sposobnosti koji će omogućiti svakom građaninu da se prilagodi društvu zasnovanom na znanju i da aktivno učestvuje u svim sferama društvenog i ekonomskog života i da tako u većoj meri utiče na svoju budućnost.

Uključeni su svi oblici učenja: formalno, kao što je univerzitetsko; neformalno, kao što je stručno osposobljavanje na radnom mestu; u krugu porodice ili prijatelja, kada roditelji uče od dece kako da koriste kompjuter i internet ili kada od prijatelja učite da svirate neki instrument.

Evropski savet je u Lisabonu preporučio zemljama članicama, Savetu i Komisiji EU da preduzmu korake da bi se postigli sledeći ciljevi:

- Visok prioritet uvođenju koncepta permanentnog učenja kao osnovne komponente Evropskog socijalnog modela;
- Stalni godišnji rast ulaganja per capita u ljudske resurse;
- Do 2010. smanjenje na polovinu broja populacije od 18. do 24. godine sa samo nižim srednjim obrazovanjem isključene iz procesa obrazovanja i osposobljavanja;
- Pristup internetu u svim školama i centrima za obučavanje i uspostavljanje interaktivnog partnerskog odnosa između škola, centara, firmi i istraživačkih organizacija;
- Definisanje evropskog standarda u odnosu na neophodna osnovna nova znanja i veštine: informatička pismenost, strani jezici, tehnološka kultura, preduzimljivost i dr.; uvođenje evropske diplome o informatičkoj pismenosti radi unapređivanja digitalne pismenosti širom Unije;
- Donošenje odgovarajućih mera za stimulisanje mobilnosti studenata, nastavnog i istraživačkog kadra kroz postojeće programe EU (Socrates, Leonardo, Youth), uklanjanje prepreka i veća transparentnost u priznavanju kvalifikacija, privlačenje visokokvalitetnog nastavnog osoblja.

Sve to znači da formalni sistemi obrazovanja treba da budu mnogo otvoreniji i fleksibilniji, da razvijaju različite modele koji će zadovoljiti različite kategorije sadašnjih i budućih učenika.

Glavni programi EU u oblasti obrazovanja i stručnog osposobljavanja su: TEMPUS, LEONARDO da VINCI i SOCRATES. LEONARDO je program za stručno osposobljavanje koji je objedinio prethodne programe COMETT, PETRA, FORCE, EUROTECNET. SOCRATES je sveobuhvatni program EU za obrazovanje u koji su uključeni: COMENIUS (školsko obrazovanje), ERASMUS (visoko obrazovanje), LINGUA (učenje stranih jezika), MINERVA (ICT u obrazovanju), ADULT EDUCATION i dr.

Za nas je za sada otvoren samo program TEMPUS, ali u perspektivi, zavisno od napredovanja ukupnih odnosa sa EU i približavanja statusu kandidata za ulazak u EU, moguće je očekivati i otvaranje drugih programa.

Treba dodati da EU preko Evropske fondacije za obuku (European Training Foundation) iz Torina¹⁶ pomaže zemljama CARDS programa da razvijaju odgovarajuće modele i programe u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja i obučavanja, obrazovanja odraslih, zapošljavanja i tržišta rada.

¹⁶ Više informacija na adresi: <http://www.etf.eu.int>

TEMPUS program

TEMPUS¹⁷ je program EU iz oblasti visokog obrazovanja lansiran 1990. godine sa ciljem da se kroz zajedničku saradnju zemalja EZ i zemalja istočne i centralne Evrope (ICE) pomogne ovim zemljama da reformišu i unaprede svoje sisteme visokog obrazovanja u sklopu širih ekonomskih i društvenih reformi. Od samog početka učestvovala su Poljska, Madjarska i Čehoslovačka, a 1991. godine uključile su se SFRJ, Rumunija i Bugarska, a kasnije i ostale zemlje – danas kandidati za ulazak u EU.

U prvoj fazi TEMPUS je finansiran iz programa PHARE.

Danas je TEMPUS deo šire pomoći EU tranzicionim procesima u zemljama koje su uključene u finansijske programe CARDS i TACIS. Tako da pomoć u okviru TEMPUS treba da bude uskladjena sa:

- prioritetima i ciljevima programa CARDS i TACIS;
- prioritetima i ciljevima Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji (CARDS) za svaku zemlju i Sporazuma o partnerstvu i saradnji (TACIS) ;
- godišnjim prioritetima za svaku zemlju (određuje Evropska komisija u konsultaciji sa vlastima te zemlje).

Šta omogućava TEMPUS:

- definisanje i uvodjenje novih ili reformu postojećih programa osnovnih i posle diplomskih univerzitetskih studija;
- reformu upravljanja visokoobrazovnim institucijama (fakulteti, savremeni modeli upravljanja univerzitetima i dr.);
- povezivanje akademskih i neakademskih institucija radi zajedničkog rada u određenoj oblasti;
- šire angažovanje visokoobrazovnih institucija u procesu tranzicije (kursevi stručnog osposobljavanja i inoviranja znanja za određene profile u administraciji, na primer kursevi za carinske službenike i dr.);
- mogućnost nabavke sredstava za rad, opreme dr. (stručna literatura, obnova bibliotečkog fonda, pretplata na stručne časopise, nabavka kompjutera i dr.).

Tempus ne finansira naučno-istraživački rad. U okviru Tempusa finansiraju se projekti (*Joint European Projects*) i individualne stipendije.

¹⁷ Detaljne informacije na: <http://www.etf.eu.int>

Prvi uslov za projekte je saradnja najmanje tri zemlje: univerzitet iz zemlje partnera, univerzitet iz jedne zemlje EU i bilo koja organizacija iz druge zemlje EU. Mogu učestvovati različite institucije i organizacije: od visoko-obrazovnih do nevladinih organizacija, poslovnih firmi, preduzeća, državne administracije i dr.

U okviru Evropske komisije tri službe imaju značajnu ulogu u procesu donošenja odluka u vezi sa TEMPUS programom: Generalni direktorat za obrazovanje i kulturu zadužen je za celinu programa, GD za spoljne odnose koordinira spoljnopolitičke aktivnosti Evropske komisije i EuropaAid Cooperation Office – servis Komisije, osnovan 2000. godine, zadužen za realizaciju programa pomoći (CARDS). European Training Foundation obavlja administrativno-teničke poslove za TEMPUS. Odluku o listi projekata koji će se finansirati donosi Evropska komisija.

Od decembra 2000. godine TEMPUS je otvoren za učešće SRJ (Srbija, Crna Gora, Kosovo). U 2001. godini jugoslovenski univerziteti i druge organizacije konkurisali su prvi put i odobreno je 11 regionalnih projekata u kojima su učesnici iz SRJ, kao i 10 nacionalnih, koji počinju na jesen 2002. godine. Maksimalni iznos za projekte je 500.000 evra za trogodišnji, 300.000 evra za dvogodišnji. U Beogradu je otvorena TEMPUS kancelarija čiji je zadatak da pruži sve neophodne informacije, savete i drugu pomoć jugoslovenskim organizacijama.

Uključivanje u TEMPUS je od ogromnog značaja za naše univerzitete i druge organizacije jer pruža široki dijapazon mogućnosti za brže uklapanje ne samo u savremene tokove obrazovanja već i za ukupno prilagodjavanje evropskim standardima. Prednost TEMPUS programa je, pored ostalog, izvesno i sigurno višegodišnje finansiranje koje omogućuje da se potpuno sprovede odredjena zamisao. Pored vrlo konkretnih kratkoročnih rezultata TEMPUS ima ujedno vrlo vredne dugoročnem efekte. Komunikacije-kontakti koji se uspostave kroz TEMPUS između institucija (akademske i neakademske), između pojedinaca i raznih asocijacija u zemljama regiona, zemljama EU, zemljama kandidatima i drugim evropskim i vanevropskim zemljama, od neprocenjive su vrednosti i otvaraju brojne mogućnost za druge sadržaje i oblike međunarodne saradnje.

Zaključne napomene

Odnosi sa Evropskom unijom za Jugoslaviju nisu samo spoljno-politički cilj, već i kriterijum i stimulator unutrašnjih političkih i ekonomskih promena. Za to je potrebno intenzivno pratiti i proučavati rad EU u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i drugim sferama i pravovremeno ugradjivati ciljeve EU u odgovarajuće naše politike.

U strategiji priključivanja SRJ Evropskoj uniji trebalo bi dati odgovarajuće mesto istraživanjima, informacionim i komunikacionim tehnologijama inovacijama, životnoj sredini i obrazovanju, imajući u vidu ciljeve razvoja EU do 2010. godine definisane u Lisabonskoj strategiji i potrebu da zemlja koja želi da postane član treba da sledi iste ciljeve. Imajući u vidu obim i dubinu reformi koje bi u našoj zemlji trebalo preduzeti u pravcu približavanja ciljevima razvoja EU do 2010. godine, bilo bi dobro da se već u početnoj fazi odnosa sa EU razmišlja u tom smislu.

U spoljnopolitičkom delovanju trebalo bi uključivati nauku, tehnologiju, životnu sredinu i obrazovanje imajući u vidu da kontakti i saradnja sa stranim partnerima u ovim oblastima doprinosi uključivanju Jugoslavije u regionalne i globalne razvojne tokove i obezbeđuje transfer znanja koje treba da doprinese ekonomskom i socijalnom razvoju SRJ.

Medjunarodna saradnja u oblasti nauke, tehnologije, informatike, životne sredine i obrazovanja otvara put za bliže političke i ekonomske odnose i pruža velike mogućnosti za unapredjenje odnosa sa zemljama regiona.

Mogućnosti za učešće jugoslovenskih organizacija u programima kao što su Okvirni program EU za istraživanja, COST, EUREKA, TEMPUS su vrlo velike, ali nedovoljno poznate i iskorišćene. Potrebno je učiniti mnogo više na informisanju šire javnosti o ovim programima i podsticati uključivanje.

Bilateralna saradnja sa zemljama EU, zemljama kandidatima, zemljama PSA u oblasti nauke, tehnologije i obrazovanja vrlo je značajna za naše intenzivnije učešće u širim evropskim programima i trebalo bi u bilateralne programe saradnje uključivati aktivnosti usmerene na multilateralno povezivanje.